

MODERN FELSEFENİN YENİ BİR KATEGORİSİ OLARAK; KIERKEGAARD'IN YİNELEME KAVRAMI

Yasemin AKIŞ YAMAN*

ÖZET

Yineleme (Danca: Gjentaelsen), Søren Kierkegaard'ın varoluşsal felsefesini anlamak için anahtar bir kavramdır. Kierkegaard yineleme'yi Greklerin anımsama(anamnesis) kavramına bir alternatif olarak sunar. Anımsama ve yinelemeyi, antik ve modern felsefeye uygun düşünce paradigmaları olarak birbirinden ayırır. Klasik bir metafizik kavram olan anımsama geriye dönük bir hareketi ifade ederken, yineleme ileriye dönük bir harekettir. Kierkegaard'a göre bir bilgi teorisi olarak anımsama varoluş olarak bireyin ileriye dönük hareketlerini ifade etmeye uygun değildir. Modern felsefenin varoluşun temel sorunlarına hareket unsurunu getirecek yeni bir kategoriye ihtiyacı vardır. Hegel'in dolayım (mediation) kavramı Modern felsefeye bu yeni kategoriye getirmeye çalışmış ancak anımsama'nın yanlış bir yorumu olmaktan öteye gidememiştir. Bu çalışmanın amacı, Kierkegaard'ın yineleme kategorisini varoluşun hareketi temelinde analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Kierkegaard, Yineleme (Gjentaelsen) Anımsama, anamnesis), Dolayım(Vermittlung), Varoluş.

AS A NEW CATEGORY OF MODERN PHILOSOPHY; KIERKEGAARD'S CONCEPT OF REPETITION

ABSTRACT

Repetition (Danish: Gjentaelsen) is a key concept to understand Søren Kierkegaard's existential philosophy. Kierkegaard introduces repetition as an alternative to the Greek's notion of recollection(anamnesis).Kierkegaard distinguishes between recollection and repetition as paradigms of thought corresponding to antiquity and modernity. As a classical metaphysical concept, recollection is a movement to the backward. As a theory of knowledge, recollection does not seem sufficient to express of individual's existential movements to the forward. Repetition instead, proposes a movement forward. For Kierkegaard, Modern philosophy needs a new category that brings the element of movement into the fundamental problems of existence. Hegel attempts to bring this new category to the Modern philosophy with his concept of mediation. Unfortunately, mediation was only a misinterpretation of the recollection. The aim of this study is to analyze Kierkegaard's category of repetition by the motion of existence.

Keywords: Kierkegaard, Repetition (Gjentaelsen), recollection (anamnesis), Mediation(Vermittlung), Existence.

* Dr., Villanova Üniversitesi (ABD), e-posta: yakis01@villanova.edu
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), <http://flsfdergisi.com/>
2018 Bahar/Spring, sayı/issue: 25, s./pp.: 503-518.
ISSN 2618-5784

“Anımsama ve yineleme kategorilerine sahip değilsen,
yaşamın tamamı içerikten yoksun boş bir sese dönüşür.”¹

Giriş

Egzistansiyalizm Søren Kierkegaard’ın *Yineleme (Gjentagelsen)* adlı eserinde, yineleme kavramını felsefenin “yeni bir kategorisi” olarak göstermesiyle başlar. Danca *Gjentagelsen* fiili doğrudan tercüme edildiğinde ‘geri almak’, ‘geri çekmek’ anlamına gelse de felsefi bağlamı içerisinde yineleme fiiline karşılık gelir. Kierkegaard *Yineleme*’yi, 16 Ekim 1843’te Constantin Constantius takma ismiyle yayımlar. Constantin Constantius ismi Kierkegaard’ın çalışmaları içerisinde, Johan Ludvig Heiberg için yazdığı ancak yayınlanmayan eleştiri yazısının yazarı ve *Hayat Yolunun Aşamaları* eserinin *In Vino Veritas*² bölümünün kahramanlarından birisi olmak üzere iki defa karşımıza çıkmaktadır. Constantin Constantius ismi *Yineleme*’den sonra felsefe ve edebiyat sahnesinden kaybolur. Kitabın taslaklarından öğrendiğimiz kadarıyla, Kierkegaard yazar olarak önce *Victorinus Constantinus de Bona Speranza* ismini seçmiş ancak daha sonra değiştirmiştir. Buradaki *Bona Speranza* Güney Afrika’daki *Ümit Burnu*’nun Portekizce ismidir. Gabriel Rosatti’ye göre, Kierkegaard burada kitabın ismine ve anlamına uygun bir gönderme yapmıştır. *Ümit Burnu* ilk defa 1488’de Portekizli Denizci Bartolomeu Dias tarafından keşfedilmiş ve *Cabo da Tormenta* (Fırtınalar Burnu) ismi verilmiştir. Ancak denizcinin ülkesine dönmesinin ardından, Portekiz kralı II. Joao yeni keşfedilen bu yere Doğu seferlerine açılacak yeni bir geçit olması nedeniyle *Bona Speranza (Ümit Burnu)* ismini vermiştir. Kierkegaard’ın yarattığı isimde Hristiyanlık tarafından formüle edilen keşif ve inanç fikirlerini bir araya getirir.³ Constantin Constantius *Yineleme*’nin ilk paragraflarında denizcilik terimlerinden birini kullanarak bu varsayımı güçlendirir.

Varoluş etrafında döndüğünde (omseilet, circumnavigated), kişinin hayatın bir yineleme olduğunu anlamaya ve onu neşeye istemeye cesareti olup olmadığını ortaya çıkaracaktır. Yaşamaya başlamadan, yaşamın etrafında dönmeyen (omseilet, circumnavigated) onu asla yaşamayacaktır, etrafında dönen ise

¹ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*, bu eserin Danca aslından yapılan çeviriler tarafıma aittir, Søren Kierkegaards Skrifter elektronisk version, 2012.

² Bkn. *Stadier Paa Livets Vej, In vino veritas*, s. 15-84.

³ Gabriel Guedes Rosatti, *Constantin Constantius: The Activity of a Travelling Esthetician and How He still Happened to Pay for the Dinner*, Ed. Katalin Nun -Jon Stewart, Kierkegaard Research: Volume 17: Kierkegaard’s Pseudonyms, Ashgate Publishing, Burlington: 2015, s. 52-53.

ancak zayıf bir yapıyla doyuma ulaşır, yinelemeyi seçen kişi- yaşar.

4

Kierkegaard 'değişmezlik', 'karakterin kararlılığı' ve 'süreklilik' anlamlarına gelen 'constantia' erdeminden hareketle, kitabın temel problemi olan yineleme'ye atıf yapmış ve Constantin Constantius isminde karar kılmıştır. Bu isim hareket üzerine yazılmış bir metin için kuşkusuz ironik bir tercihtir. *Yineleme*'de yazar Constantin haricinde iki önemli karakter daha vardır. Bunlar birinci bölümde Constantin'in ağzından hikayesini dinlediğimiz isimsiz genç aşık ve kitabın son bölümünde ele alınan dini karakter Eyüp(Job)'tür. Her üç karakter de yineleme'yi farklı şekillerde tecrübe eder. Constantin'in yinelemesi estetik aşamada gerçekleşmiş başarısız bir girişim, genç aşığın yinelemesi tinsel olmasına rağmen henüz otantik olmayan, dinselliğe açık kapı bıraktığı halde şiirsel olmanın ötesine geçemeyen bir denemedir. Son olarak Eyüp'ün yinelemesi gerçek inancın ve tinsel bir tecrübenin ifadesi, Kierkegaard'ın aradığı varoluşun otantik hareketini yansıtır. Bu şekilde Kierkegaard varoluşun üç farklı aşamasını, bu aşamalarda üç farklı karakterin yineleme tecrübesi aracılığıyla aktarır.

Burada ilgi çekici olan bir diğer nokta Kierkegaard'ın *Yineleme* ile aynı gün Johannes de Silentio takma ismiyle *Korku ve Titreme*'yi de yayınlamış olmasıdır. Okuyucularına ulaşmak için takma isimler kullanarak dolaylı iletişimi seçen Kierkegaard için her iki eseri aynı gün yayınlamak bir tesadüf değildir. Kierkegaard her iki metnin de matbaada basıldığı gün günlüğüne şunları not etmiştir;

Edebiyat bu şekilde olmalıdır, sakatlar için bir bakım evi değil; sağlıklı, mutlu, gelişen, gülümseyen, coşkulu küçük yaramazların, iyi gelişmiş, dördörtlülük varlıklar ve kim olduklarından memnun olanlar için bir oyun alanıdır.⁵

Yineleme her bir kavramın tek tek incelenmesi gereken ebedi bir oyun alanıdır. *Yineleme*'de karşımıza çıkan en büyük zorluk eserin ilk bakışta bir aşk hikayesini konu edinen psikolojik bir roman olmasına karşın arka planında temelleri hareket ve varoluş problemine dayanan felsefi bir deneme olmasında yatar. Kierkegaard'ın amacı *Korku ve Titreme*'de dinsel bir problem olarak⁶ ele alınan yineleme'yi estetik ve etik bakış açısıyla tekrar gündeme getirmektir. Her iki eser de hareketin 'hakikat olarak bilgi'

⁴ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*, s. 10.

⁵ Søren Kierkegaard, *Søren Kierkegaard's Papirer (Günlükler)1849*, bu eserin Danca aslından yapılan çeviriler tarafıma aittir. (Kopenhag: Gyldendal, 1968), IV A 130.

⁶ İbrahim'in oğlunu, Eyüp'ün ise servetini tekrar kazanması bu problemlere örnek olarak gösterilebilir.

düşüncesinin temellerini nasıl çürüttüğünü gösterir. *Korku ve Titreme* Herakleitos’un harekete dair bir diyaloguyla biter⁷ ve *Yineleme* Elealıların harekete dair başka bir anektoduyla başlar. Bu bağlamda her iki metnin birbiriyle ilintili olduğu ipucu verilir.

Elea Okulu hareket’in olanağını reddettiğinde, herkesin bildiği gibi, Diogenes muhalif olarak bir adım öne çıkar. Gerçek anlamıyla öne çıkar, tek bir kelime etmez, sadece birkaç defa ileriye ve geriye doğru yürür, bu şekilde filozofları çürüttüğünü düşünür.⁸

Kierkegaard’a göre, Diogenes Elealıların hareketin mümkün olmadığı tezini konuşmadan ileri geri birkaç adım atarak çürütür ve böylelikle bize hareketin imkânına dair yepyeni bir yolu işaret eder. Diogenes’in kanıtlanması aynı zamanda varoluşla ilgilidir. Zira idea ve hareket arasındaki karşıtlık, aynı zamanda felsefe ve varoluş arasındaki karşıtlıktır. Kierkegaard *Yineleme*’de Greklerin belirli türden bir hareketin mümkün olup olmadığı sorusunu sadece tekrarlamakla kalmaz, onu ‘oluş’ probleminin odak noktası haline getirir. Artık sorulması gereken subjelerin, içsel ve geçici olanın hareketidir. Var olmanın anlamı düşünce içinde değil, gerçeklik içinde var olmaktır. Soyut düşünce bu oluşum sürecini göz ardı etmiştir. Kierkegaard’a göre bu süreci ele almak zor ancak kaçınılmazdır. Çünkü var olan birey bu sürecin içerisinde. Var olmak, objelerle ilişki içinde olan mantıksal bir özne olmak değildir. Gerçekten var olmak, varoluşun bilinçli bir şekilde kişinin içine işlemesidir.

Kierkegaard’a göre modern felsefenin bireylerin varoluşsal hareketlerini kavrayamayan soyut sistemler karşısında yeni bir kategoriye ihtiyacı vardır. Platon’un *animsama* (anamnesis) ve Hegel’in *dolayım* (*mediation*) kavramlarının karşısına yeni bir kategori olarak *yineleme*’yi koyar. Kierkegaard’a göre yineleme geleneksel felsefenin karaya oturan metafiziğine yeni bir bakış açısı kazandıracaktır. Geleneksel metafiziğin temel varsayımı, düşünce ve varlığın birliğidir. Bu düşünce içinde insan, varlık ve yokluk arasında hareket halinde bir varoluş olarak değil, sadece bir varlık olarak görülür. Kierkegaard’a göre ise benlik, var olan ile var olmayan arasında kalandır. Yineleme var olan ile var olmayan arasındaki (*inter-esse*)⁹ insan varoluşunun hareketini ifade eder. Geleneksel metafizik Platonik

⁷ “Aynı nehirde iki defa yıkanılmaz”, Bkn. *Frygt og Bæven*, bu eserin Danca aslından yapılan çeviriler tarafıma aittir. Søren Kierkegaard Skrifter elektronisk version, 2012.

⁸ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*, s. 1.

⁹ Kierkegaard *Kayı Kavramı*’nda *interesse* kavramını varlıkların arasında olan/kalan anlamında kullanır. Geleneksel metafizikte insan bir esse yani bir *var olan*’dır. Varlık ve yokluk arasında konumlanmış bir *inter-esse* değildir. Modern felsefe sübjektivitenin *inter-esse* durumu karşısında karaya oturmuştur.

anımsama kavramını bir kenara bırakıp yineleme kavramına yoğunlaşmalıdır.

Kierkegaard *Yineleme*'de felsefe tarihinin farklı dönemlerinde yineleme'nin nasıl ele alındığını, hangi yanlış yaklaşımların metafiziği karaya oturttüğünü ve yaşadığı dönemin felsefesi için yinelemenin neden bu kadar önemli olduğunu açıklar. Kierkegaard'a göre Grekler, Modernizm ve geleceğin felsefesi yineleme'yi farklı yaklaşımlarla ele almıştır. Yineleme Grek düşüncesinin kendi gelişimi içerisinde ise farklı dönemlerde, farklı odak noktalarıyla gündeme gelmiştir. Pre-Sokratiklerin 'oluş' problemini felsefenin başlangıç noktası yapmasına karşın, Platoncu felsefe aynı probleme *anımsama* kavramıyla cevap vermiş, Aristoteles ise düşünce paradigmasına meydan okuyan *kinesis* kavramını kullanmıştır.¹⁰

Anımsama (Anamnesis, recollection) ve Yineleme (Gjentagelsen, repetition)

Anımsama bir gerçekliğin idea olarak hatırlanmasıyla meydana gelen bir bilgidir. Anımsayan insan geçmişi düşünür, geçmişte sona ermiş bir olay hakkındaki görüntüleri geri getirir. Anımsama geçmişteki bir an'a işaret eder. Platoncu anımsama kavramı ihtiyacımız olan tüm bilginin ilkelerine halihazırda sahip olduğumuz kabulüne dayanır. Düşünmeye başladığımızda iki artı iki'nin dört ettiğini ya da her zaman için iyi'nin ne olduğunu bulma kapasitemiz zihinlerimizde mevcuttur. Tek yapmamız gereken bu kapasiteyi kullanmak ve gerçekliği anımsamaktır. Platonik anımsama kavramının doğruluk anlayışı sonsuzluğa dayanır. Anımsamanın objeleri ideaların alanına aittir. Birey idealar alanıyla kendi sonsuz varlığı aracılığıyla iletişim kurar. Bunun anlamı doğruluğun, zamanın geçiciliği ve bireyin ölümlü varoluşundan etkilenmemesidir. Bireyler tarafından başlatılan anımsama sürecinin amacı herkesin erişimine açık olan evrensel bir doğruluğa ulaşmaktır. Bilginin bu hareketi bireyi illüzyonların fiziksel dünyasından çıkararak, ideaların sonsuz dünyasına ulaştırır. Bu bağlamda Platon, Herakleitos ve Parmenides'in 'oluş' problemine dair birbirine karşıt yaklaşımlarını gerçekliği ikiye ayırarak çözer.

Kierkegaard *Yineleme*'nin ilk sayfasında hareket ve zamanda buldukları yere göre yineleme'yi anımsamanın tam karşısında konumlandırır;

Yineleme ve anımsama aynı harekettir, karşıt yönlerde doğru gitmelerinin dışında, çünkü anımsananlar zaten yapılmış ve geriye

¹⁰ Niels Nymann Eriksen, *Kierkegaard's Category of Repetition*, Kierkegaard Studies Monography Series 5, De Gruyter, Berlin/New York: 2000, s. 116.

doğru tekrarlanmıştır, oysa asıl tekrarlama ileriye doğru anımsanır.¹¹

Anımsama ve yineleme farklı yönlerde doğru giden aynı hareketlerdir. Anımsama geçmişteki bir bilginin bugüne tekrar getirilmesi, yineleme ise geçmişteki bir bilginin gelecekte konumlandırılmasıdır. Her iki hareket de doğruluğa ulaşmayı amaçlar ancak bu doğruluğun ne olduğu ve nerede bulunduğuyla ilgili farklı bilinçleri gerektirirler. Anımsama ve yineleme gerçekleşmiş bir şeyin tekrar gündeme gelmesini ifade eder. Anımsanan şey daha önce yinelenmiştir. Oysa yineleme daha sonra anımsanır. Anımsayan insan geçmişi düşünürken, yineleyen geçmişteki bir etkinliği tekrar etkin hale getirir. Bu bağlamda anımsama geçmişte bir deneyime dairken, yineleme geleceğe işaret eder. Yineleme ve anımsama, doğruluğun felsefi kategorileri olarak, geçmişe farklı yollarla bağlıdır. Anımsama halihazırda bitmiş ve kendi içinde tamamlanmıştır, başka bir deyişle statiktir. Yeni bir şey meydana getirmeyen, bu nedenle bireyin varoluşunu değiştirmez. Diğer taraftan bir şey yinelenirken tekrar aktif hale, varoluşa gelir. Sadece bir idea olarak değil, bir gerçeklik olarak aktifleşir. Bireyin varoluşuna yeni bir anlam katmak suretiyle onu değiştirir. Yineleme edimi ‘yenilenebilir’ bir varoluşu, tekrar etkinleştirilebilir bir gerçekliği gerektirir. Yineleyen kişi etkinliği bir idea olarak değil bir gerçeklik olarak yineler. Aksi halde yineleme basit bir umut ya da planlanmış bir eylem olarak kalır. “Yineleme, insanın kaybedilmiş bir nesne ya da değerli bir kişinin varlığının belirli bir anda yarattığı mutluluğu tekrar etkinleştirmeye veya canlandırmaya olan ihtiyacıdır.”¹²

Greklere anımsama ve modern felsefedeki yineleme, bilincin farklı formlarının, zamanın farklı yorumlarının ve farklı ontolojilerin doğruluğa yönelik süreçlerini ifade ederler.¹³ Anımsama doğruluğa bir bilgi meselesi olarak yaklaşırken, yineleme için doğruluk daima hayata ilişkindir;

Greklere tüm bilginin anımsama olduğunu söylediklerinde her şeyin olup bittiğini söyler (*Tilværelsen, som er til, har været ti*); birisi hayatın bir yineleme olduğunu söylediğinde, o kişi tüm varoluşun şimdi varoluşa geldiğini söyler. (*Tilværelsen, som har været til, bliver nu til*).¹⁴

¹¹ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen. Et Forsøg i den eksperimenterende Psychologi af Constantin Constantius*.

¹² Ionut- Alexandru Bârliba, *Søren Kierkegaard’s Repetition; Existence in Motion*, Volume 1, Issue 1, 2014, DOI: 10.5840/symposion2014113, s. 26.

¹³ Clare Carlisle, *Kierkegaard’s Philosophy of Becoming; Movements and Positions*, State University of New York Press, New York: 2005, s. 71.

¹⁴ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*, s. 25.

Kierkegaard'ın burada birbirine benzeyen Danca *Tilværelse* ve *Tilblivelse* fiilleriyle bilinçli bir şekilde oynaması metnin çevirisini oldukça zor hale getirir. *Tilværelse* fiili Danca'da Almanca'daki *dasein* fiiline karşılık gelir. Bu bağlamda 'olan', 'yaşam', 'varoluş', 'etkinlik' ve hatta bazı koşullarda 'dünya' olarak tercüme edilebilir. *Tilblivelse* ise varlığa gelmek/ varolmak ya da sadece 'oluş' anlamına gelmektedir. Bu metinde *tilværelse* ve *tilblivelse* arasındaki ayrım *animsama* ve *yineleme* arasındaki ayrıma atıf yapmaktadır. Animsama'da varlık (*Tilværelse*) oluş (*Tilblivelse*)'tan önce gelirken, yineleme'de oluş(*tilblivelse*) varlık (*tilværelse*)'tan önce gelir.¹⁵

Yineleme bir oluş hareketi, bir var oluş yoludur. Kierkegaard yinelemeyi "gerçeklik ve varoluşun ciddiyeti"¹⁶ olarak tanımlar. Burada her iki yönde de varolan bir sonsuzluktan bahsedilir. Animsama geçmişteki bir sonsuzluğa, yineleme ise gelecekteki bir sonsuzluğa doğru hareket eder. Animsama gerçeklikten ideale doğru ilerleyen bir hareketken, yineleme idealden gerçekliğe doğru ilerler. Kierkegaard'a göre gerçeklik kişinin varoluşu, bireyselliği ve özgürlüğü tarafından meydana getirilir. Bu anlamda gerçek hareket bir oluşu ihtiva etmelidir.

Kierkegaard varlık ve yokluk problemi bağlamında Aristoteles'in *kinesis* kavramına odaklanır. Kierkegaard'ın Günlüklerine düştüğü notlardan, olanaktan etkinliğe bir geçiş hareketi olarak *kinesis*'in oldukça dikkatini çektiğini söyleyebiliriz. Kierkegaard Aristoteles'in "olanaklılıktan etkinliğe olan geçişin bir *kinesis* olduğu"¹⁷ sözünü mantıksal değil varoluşsal olarak yorumlar. Aristoteles'e göre hareket ya da değişim sadece mekânsal olarak değil aynı zamanda töz, nitelik ve nicelik kavramları açısından düşünülmelidir. *Kinesis* ve yineleme arasındaki bağıntı bir etkinleşme hareketidir. Değişim bir durum ve gerçekliktir. Hareket kavramı burada mekânsal ya da mantıksal olan değil, niteliksel olandır. Kierkegaard niteliksel değişime dikkat çekerek, *Felsefi Fragmanlar*'da şöyle der; "var olmayan (Ikke-Væren, non-being) bir olanaktır, varlık kesinlikle etkinliktir. Varlığa gelişin değişimi olanaktan etkinliğe doğru bir değişimdir."¹⁸ Değişim niteliksel sıçrama'dır.

Yineleme zamanın içinde bir harekettir; geriye almak, geri dönmek, tekrar etmek gibi eylemler geçmişte 'olmuş' bir şeye dönmeyi ifade eder. Ancak yineleme geçmişteki bu hareketi daima geleceğe yönlendirir ve yeni

¹⁵ Niels Nymann Eriksen, *Kierkegaardian Category of Repetition*, Ed. Niels Jørgen Cappelord-John Stewart, Kierkegaard Studies, Monography Series 5, NewYork: Walter de Gruyter: 2000, s. 121.

¹⁶ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*, SKS 4, s. 116-133.

¹⁷ Aristoteles, *Physics III*, ing. çev. P.H. Wicksteed, Harvard University Press, Boston: 1957, 201^a10-11.

¹⁸ Søren Kierkegaard, *Philosophiske Smuler eller En Smule Philosophi*, bu eserin Danca aslından yapılan çeviriler tarafıma aittir, Skrifter elektronisk version, 2012, s. 73.

bir şey haline getirir. Yineleme sürekli olarak bir ‘tekrar meydana gelme’dir. Yineleme önce ve sonranın zamansal sıralamasını askıya alır. Yinelenmenin meydana geldiği ‘an’ zamanın ilerleyişinde bir bölünme, olmuş ve olmaya hazırlanan arasında bir duraktır.¹⁹ Yineleme bu ‘an’ içerisinde gerçekleşir. Kierkegaard an kavramını Danca *qieblik* olarak kullanır. Qieblik kelimesi *qiets blik* yani göz kırpması (a blink of an eye)’ndan gelir. Kierkegaard’ın kullanımında an, zaman içinde anlık olandır. An, aniden olan olarak açıklanır ve geçici olanı ifade eder.

An mecazi bir ifadedir ve bu nedenle üstesinden gelmek kolay değildir. Bununla birlikte, akılda bulundurmak için güzel bir kelimedir. Hiçbir şey bir göz kırpması kadar hızlı değildir; bu durum ebedinin anlamıyla uyumludur. Bu yüzden Ingeborg’un, Fritjof’un ardından denize bakması, bu mecaz söz içerisinde ifade edilen şeyin resmidir. Onun duygularının taşması, bir iç çekışı ya da bir kelimesi, zamanın belirlemesi olan bir sese sahiptir. Daha çok kaybolup giden bir şey olarak vardır ve ebediliğin varlığını daha fazla kendi içinde taşıyamaz.²⁰

Kierkegaard’ın ‘An’dan kastettiği Platon’un *exaipnes* (birdenbire/suddenness) ile ifade ettiği terimdir. Exaipnes hiçlikten varlığa gelme anıdır. Platon, Parmenides diyalogunda An’ı ‘değişimin kategorisi’ başka bir deyişle ‘varlık ve var-olmayan arasında olan’ olarak tanımlar.²¹ Bu anlamda kavram kökten bir değişimi, bir aydınlanma anını ifade eder. Kierkegaard *Kayı Kavramı*’ndaki bir dipnotta, Platon’un felsefesinde An’ın hareket ve durağanlık arasında yer aldığını ve zaman içinde bulunmadığını söyler. Hareket durağanlık, durağanlık da hareket içinde değişime uğrar. Bu şekilde An birin çoğa, çoğun bire, benzerin benzemez’e, benzemez’in benzere dönüştüğü bir değişim kategorisidir. Kierkegaard’a göre, Platon’un An’ı bir değişim kategorisi olarak ele alması problemi aydınlatmış ancak atomistik bir soyutlama olmanın ötesine geçememiştir.²² Platon’da An görünmez kategorisi altındadır. Çünkü tin kavramının yokluğu zaman ve ebediyetin aynı soyutlukta düşünülmesine sebep olur. Bu sebeple Kierkegaard’a göre Grek kültürü ‘An’ı anlayamamış, sonsuzluğun birimini kavraya da bunun an

¹⁹ Arne Melberg, *Repetition; in the Kierkegaardian Sense of The Term, Diacritics*, Vol. 20, No. 3 (Autumn, 1990), John Hopkins University Press, s. 74.

²⁰ Kierkegaard, *The Concept of Anxiety*, Çev: Reidar Thomte, Princeton University Press, Princeton: 1980, s. 87.

²¹ Platon, *Parmenides*, ing. çev. R. E. Allen, Yale University Press, New Heaven: 1997, 155e- 156e.

²² Kierkegaard, *The Concept of Anxiety*, s. 87.

olduğunu kavrayamamıştır. An'ı ileriye değil geriye dönük bir şekilde tanımlamışlardır.²³

Kierkegaard'da An sadece zamana dair bir belirleme değildir. An zaman ve sonsuzluğun kesişmesi, aynı zamanda yeni bir dönemin açılışdır. An'da meydana gelen değişim niteliklidir. Birey masumiyetten günah'a doğru An'da bir değişim geçirir. Kierkegaard kullanmakta olduğu değişim kavramını Hegel'in mantıkta ve felsefede kullandığı değişim kavramından ayırmayı tercih eder.

Hegel ve Dolayım (*Vermittlung, mediation*) kavramı

Kierkegaard'a göre Hegel'in modern felsefeye kazandırdığı dolayım (*Vermittlung, mediation*) kavramı yineleme kavramının yanlış anlaşılmalı bir yorumudur. Kierkegaard'ın Hegel felsefesine olan temel eleştirisi, hareketin olasılığının mantık içerisinde açıklanmaya çalışılmasıdır. Mantık nihai noktasını gerçek varoluş içinde bulamaz. Kierkegaard için keyfiyet gerçekliğin bir parçasıyken, Hegel'in mantığında gerçeklik zorunlulukla meydana gelen şeylerin sonucudur. Kierkegaard'a göre Hegel gerçeklik ve mantığı dolayım içinde uzlaştırır ki bu girişim büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Mantık zorunluluğun alanıdır ve ne ise o olandır, buna karşılık varoluş oluş'un alanına aittir. Bu alanın ise mantık içerisinde anlaşılması mümkün değildir.

Günümüzde dolayımın nasıl gerçekleştiği açıklanmıyor, eğer iki unsurun hareketinin bir sonucu ise, ve bu şekilde zaten baştan beri bunun içinde bulunuyordur, ya da eğer eklenen yeni bir şey vardır, ve bu şekilde nasıl oluyor? Bu bağlamda modern bir kategori olan 'değişime' karşılık gelen Greklerin kinesis kavramı hakkındaki düşünceleri ciddi bir şekilde değerlendirilmelidir. Yinelemenin diyalektiği basittir; çünkü yinelenen şey, gerçekleşmiştir, aksi halde yinelenemezdi, ancak gerçekleşmiş olması, yinelemeyi yeni bir şey yapar. Grekler tüm bilginin anımsama olduğunu söylediklerinde, tüm varoluşun gerçekleştiğini kastederler, yaşamın yineleme olduğunu söylediğinde ise varoluşun şu anda meydana geldiği kastedilir. Anımsama ve yineleme kategorilerine sahip değilsen, yaşamın tamamı içerikten yoksun boş bir sese dönüşür.²⁴

Hegel'in düşüncesinde anlamaktan eyleme geçiş gerçeklikten uzak bir şekilde hiçbir engelle takılmaz ya da öyle görünür. Gerçek bireyin dünyasında

²³ Yasemin Akış, *Søren Kierkegaard'da Kaygı Kavramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2015, s. 101-102.

²⁴ Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*, SKS 4, s. 131.

anlamaktan eylemeye geçmek basit ve kolay bir geçiş değil, aksine bir serüvendir. Ara kategorilerden yoksun olan tüm modern felsefelerin ulaştığı nokta *düşünüyorum öyleyse varım*’dır.²⁵ Kierkegaard, Hegel’in yaptığı yanlısın en belirgin şekilde *Mantık Bilimi*’nin son bölümü olan *etkinlik (actuality)*’te görüldüğünü söyler. Etkinliği mantığın içinde ele almanın ne mantığa ne de etkinliğe faydası vardır. Etkinliğe faydası yoktur çünkü etkinliğin özsel bir parçası olan olumsuzluk mantığın sınırları içinde değerlendirilemez. Diğer yandan mantık etkinliğe dönüşürse, içselleştiremeyeceği bir şeyi içermiş olur. Bu şekilde sadece varsayması gereken bir şeyi en baştan kendine mal eder. Etkinliğin doğasına dair her türlü düşüncenin, neden uzun bir süre zor ve anlaşılması imkânsız hale geldiği açıktır.²⁶

Günümüz felsefesinde, mantıkta, tarihsel-felsefi araştırmalardan aşağı kalmayacak şekilde kullanılan bir kategori vardır. Bu değişim kategorisidir. Bunun dışında bir açıklamada bulunulmaz. Bu terim hiçbir telaş olmadan özgürce kullanılır. Hegel ve Hegelci okul, felsefenin varsayılamayan başlangıcının derin kavrayışıyla ya da felsefe öncesi düşüncenin varsayımın eksikliğinden başka birşey olmadığı düşüncesiyle dünyayı korkuturken, Hegelci düşüncenin ‘değişim’, ‘olumsuzlama’, ‘dolayım’ gibi hareket ilkesi terimlerini sistematik ilerleyiş içerisinde, hiçbir yeri olmadan kullanılmasında utanç verici birşey yoktur. Eğer bu varsayım değilse, ben varsayımın ne olduğunu bilmiyorum. Çünkü hiçbir yerde açıklığa kavuşturulmamış bir şeyi kullanmak, kesinlikle onu varsaymaktır.²⁷

Burada Constantin’in öncelikli olarak odaklandığı, dolayımın tez ve antisentezin arasında (iki unsur) bir hareketin sonucu mu, yoksa yeni bir hareket mi olduğu sorusudur. Hegel dolayım kavramıyla zaten var olan bir şeyin gelişiminden bahseder. Değişim dairesel ve gerekli bir süreçtir. Kierkegaard’a göre dolayımın prensibi niteliksel bir değişime dayanmaz ve bu nedenle gerçek bir hareket değildir. Constantin’in daha önce belirttiği gibi anımsama varoluştan ideale, yineleme ise idealden varoluşa doğru bir hareketi içerir. Bu iki hareket iki farklı yöne giden aynı harekettir. Dolayım ise gerçek bir hareket olmaması dolayısıyla hem anımsama’nın hem de yinelemenin karşısındadır. Hegel’in modern felsefeye sunmaya çalıştığı dolayım, yineleme’nin yanlış yorumlanmış bir versiyonudur. Varoluşsal değişim kişinin yeni bir şey meydana getirmek üzere olduğu niteliksel bir değişimdir. Değişen, bir bireyin kendisi ya da bir düşünce olabilir.

²⁵ Søren Kierkegaard, *Sygdommen til Døden*, bu eserin Danca aslından yapılan çeviriler tarafıma aittir, Skrifter elektronisk version, 2012, s. 93.

²⁶ Søren Kierkegaard, *The Concept of Anxiety*, s. 9-10.

²⁷ A.g.e., s. 81.

Kierkegaard bunu diyalektik değil, daha çok insanın özgürlük alanına ait varoluşsal bir hareket olarak ele alır.

Buraya kadar metnin içerisinde birbiriyle karşılaştırmalı olarak üç kavram ele alınır; *anımsama*, *yineleme* ve *dolayım*. Kierkegaard’a göre sadece yineleme otantik bir hareket olarak karşımıza çıkar ve transandantal harekete imkân verir. Özgürlüğün alanı subjektivitenin alanıdır. Özgürlük benliğe ait gerçekliğin, kişisel seçimin ve kararın alanıdır. Hegel’in felsefesi dolayım kavramını mantığın alanından alarak varoluşun, başka bir deyişle özgürlüğün alanına dâhil etmeye çalışmakla bir illüzyon olmanın ötesine geçememiştir. Gözden kaçırılan şey, bir şeyi anlamak ve eyleme geçirmek arasındaki diyalektik kategorinin eksikliğidir. Kierkegaard gerçek bireylerin ele alınmadığı saf ideal düşüncelerde böyle bir kategorinin gerekliliğine işaret eder. Modern felsefenin ihtiyacı olan bu kategori yineleme’dir.

Constantin Constantius, Genç Aşık ve Eyüp

Constantin Constantius, Kierkegaard tarafından yaratılan sahte yazarlar arasında en ilginç ve karmaşık olanıdır. Constantin’in eser boyunca kendi kökeni, işi, yaşı, gelir kaynakları, hizmetkarları ve hatta uykusuzluğu gibi özel hayatının ayrıntılarından bahsetmesi, onu Kierkegaard tarafından yaratılmış en gerçek ve somut karakter yapar.²⁸ Kierkegaard varoluşa dair bir problem olarak ortaya koyduğu yineleme’yi, ‘gerçek’ bir birey olan Constantin’in sorgulamalarıyla gündeme getirir. Ancak burada özellikle belirtilmesi gereken nokta, *Yineleme*’nin hem edebi hem de felsefi boyutu olan bir eser olduğudur. Bu nedenle *Yineleme*’ye dair yapılan bir inceleme, eserin edebi ve felsefi boyutunu ayrı ayrı ele almalıdır. Eserdeki düşünceler Kierkegaard’ın sahte yazarı ve sahte yazarın yarattığı sahte karakter olmak üzere iki farklı kişinin ağzından dile getirilir. Bu bağlamda, Constantin Kierkegaard’ın ideal karakteri olarak değil aksine eleştirdiği bir karakter olarak da görülebilir.

Edebi açıdan bakıldığında, eser genç bir erkeğin trajik aşk hikayesinden ve hikayeyi okuyucuya aktaran Constantin’in yorumlarından meydana gelen bir romandır. Kitap aynı zamanda Constantin ve genç aşığın birbirlerine yazdığı mektuplaşmaları da içerir. İsmi bilmediğimiz bu genç adam aşk acısını ortadan kaldıracak ya da en azından katlanılabilir hale getirecek bir çare peşindedir. Constantin’i ayrılık acısını dindirecek, erdemli bir akıl hocası olarak benimser. Constantin’e göre genç aşığın yaşamına tekrar başlayabileceği bir temele ihtiyacı vardır. Yaşanabilir bir hayata dönebilmesinin tek yolu yinelemedir. Bu amaçla Constantin genç aşığa aşık olduğu kızla bütün bağlarını koparmasını sağlayacak, kendi deyimiyle ‘uygunsuz’ bir strateji önerir. Constantin genç adama sık sık görüşeceği ve bu

²⁸ Gabriel Guedes Rosatti, a.g.e., s. 52.

şekilde birlikte olduklarına dair dedikodu çıkmasını sağlayacak bir terzi kız bulmayı teklif eder. Genç adam planı kabul eder ve terzi kız bir yıllığına ayarlanır. Ancak gösterinin başlamasına kısa süre kala genç adam ortadan kaybolur. Constantin genç adamı bir daha hiç görmez. Constantin genç adamın gerçekliğin ortaya koyduğu güçlüklerin üstesinden gelmek için ihtiyacı olan ‘ironi esnekliğinden’ yoksun olduğu sonucuna varır. Genç adamın yineleme’yi hiç anlamadığı ve onu hiç istemediğini düşünür. Kuşkusuz burada yineleme’yi gerçekten anlamayan karakter Constantin’dir. Bu hikayenin bize sunduğu en büyük sürpriz ise genç adamın aslında Constantin’in yarattığı, hayal ürünü bir karakter olduğunun anlaşılmasıdır.

Constantin olmadığı ve onun gibi olma sorumluluğunu belki de hiç alamayacağı bir karakter yaratmıştır. Hikayenin sonunda genç adam sevdiği kadının bir başkasıyla evlendiğini öğrenir. Duyduğu bu haber genç adamı yıkmaz, aksine onu suçluluk ve vicdan azabından kurtararak güçlendirir. Kuşkusuz bu hayali kahraman Kierkegaard’ın kendisinden başkası değildir. Gerçek hayatta, Kierkegaard’ın Regine Olsen ile biten nişanlılığında olduğu gibi, genç adam daha erdemli ve acıları tarafından olgunlaştırılmış bir bireye dönüşür. “Ben yine kendim gibiyim, varlığımıdaki bölünme iyileşti; tekrar biraradayım” der.

Kierkegaard, Constantin ve genç aşık karakterlerini, anımsama ve yineleme kavramlarının ortaya koyduğu karşıtlığa paralel olarak yaratmıştır. Tıpkı Grekler gibi Constantin’in niyeti belirli türden bir hareketin, bir yinelemenin mümkün olup olmadığını görmektir. Bu amaçla daha önce Berlin’e yaptığı bir yolcuğu aynı koşullarda tekrarlamaya karar verir. Bu şekilde daha önce gerçekleşmiş bir deneyimin imkânını deneysel bir şekilde sorgulayabilecektir. Bu deneysel girişim aynı zamanda Kierkegaard’ın kitaba neden ‘*Bir Deneysel Psikoloji Makalesi*’²⁹ alt başlığını verdiğini açıklamaktadır. Constantin kitabın birçok yerinde kendisini deneysel bir filozof ya da deneysel bir psikolog olarak tanımlar.

Constantin’in Berlin gezisi denemesiyle yineleme’yi gerçekleştirmeye çalışması ironik bir durumu ortaya koyar. Constantin’in çabası boşunadır, çünkü yinelemeye bir estetik’in bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Berlin’e aynı koşullarda, aynı trenin, aynı kompartmanında seyahat eder, aynı gösterişli otelin, aynı odasında kalır. Bir önceki ziyaretinde kendisine unutulmaz bir deneyim yaşatan Königstädter tiyatrosundaki *Der Talisman*³⁰ adlı komedi oyununu izler. Herşey bir önceki yolculuk deneyimiyle aynı görünmektedir.

²⁹ Bkn. *Gjentagelsen; Et Forsøg i den eksperimenterende Psychologi af Constantin Constantius*.

³⁰ *Der Talisman* 1848’de Kopenhag’daki Casino tiyatrosunda sergilenmiş ve büyük bir beğeni toplamıştır. Kierkegaard’ın bu oyunu seçme sebebi, oyunun başrol oyuncusu ile *Yineleme*’nin kahramanı olan genç aşık arasında, istediklerine ulaşmadaki başarıları açısından bir benzerlik bulunması olabilir.

Ancak Constantin’in deneyiminde hiçbir içtenlik ya da varoluşsal bir yineleme yoktur. Constantin yinelemeye içsel dönüşümünün bir ihtiyacı olarak değil, bir deney ya da estetik bir merakın ürünü olarak yaklaşır. Constantin geçmişe ait bir ideali tekrar üreterek yinelemeyi tecrübe etmeye çalışır. Geçmişte idealize edilmiş bir imajı gelecekte estetik bir çerçeveye yinelemek üzere sabitler. Ancak yineleme geçmişe değil geleceğe dönük olarak elde edilebilir.

Sonuç

Constantin’in çabası gerçek yineleme’nin bir hicvidir. Onun estetik hayat görüşü ve şimdiki zamana bağlılığı yineleme tecrübesi edinmesi önündeki yegane engeldir. Constantin şeyleri normalde hayatta var oldukları haliyle, doğrudan bir şekilde kabul etmek yerine teorik olarak temellendirdiği deneysel bir yaklaşımı kullanır. Varoluşsal prensiplerin geçerliliğini kanıtlamaya çalışan Constantin, bu çabanın işe yaramaz olduğunu itiraf eder. Bu prensipler doğrudan varoluşa bağlıdır. Eğer yineleme mümkünse sıradan yaşamın doğal seyri içerisinde ortaya çıkar. Constantin yinelemeyi objektif, dışsal ve teorik bir yaklaşımla kavramaya çalışır. Aksine varoluşa ait bir hareket olarak yineleme, bireyin otantik katılımıyla tecrübe edilebilir. Bu anlamda Constantin yinelemeyi tanımlayabilse de onu yaratmakta başarısız olmuştur.³¹ Yineleme varoluşun devamlılığını ifade eder. Var olmanın anlamı düşünce içinde değil, gerçeklik içinde var olmaktır. Soyut düşünce bu oluşum sürecini düşünmenin zorluklarından kaçınmıştır. Ancak bu zorluk kaçınılmazdır. Çünkü var olan birey bu sürecin içerisinde. Var olmak, objelerle ilişki içinde olan mantıksal bir özne olmak değildir. Gerçekten var olmak, varoluşun bilinçli bir şekilde kişinin içine işlemesidir. “Tekrar eden seçimler otantik varoluşun karakteristiğidir. Otantik seçim kapasitesini geliştirme yoluyla kişi kendisini estetik yinelemenin amaçsızlığından kurtarabilir.”³²

“Yinelemenin iki baş kahramanı da varoluşsal hareket sorunu ile ilgilidir, ancak farklı şekillerde: Constantin tekrarlamayı bir hipotez olarak görür ve olasılığını bilimsel bir şekilde sorgularken, isimsiz genç aşık yinelemeye kendi varoluşunun değişimi bağlamında yaklaşır ve onu tutkulu bir şekilde bekler.”³³ Kierkegaard *Ya/Ya da*’da yarattığı Hakim William ve Estet karakterleriyle benzer bir şekilde, Constantin ve genç aşık’ın varoluşa yaklaşımlarını idea ve varoluş ikiliği bağlamında ortaya koyar. Constantin sübjektif düşündürdür. Buna karşılık isimsiz genç adam ayrılık acısı çeken tutkulu bir aşık, bir nişanlı, ahlaki çöküşleri ve varoluşsal krizleri ile gerçek

³¹ Ionut- Alexandru Bârliba, a.g.e, s. 33-34.

³² George J. Stack, *Kierkegaard and the Phenomenology of Repetition*. *Journal of Existentialism*, 7 (26), 1996, s. 115.

³³ Clare Carlisle, a.g.e, s. 68-69.

bir bireydir. *Yineleme*’deki genç aşık, *Korku ve Titreme*’deki İbrahim, *Söylevlerde*’deki Eyüp, sorgulamaları, kayıpları ve acıları bakımından birbirlerine benzerler. İbrahim oğlunu, Eyüp servetini, genç aşık ise sevdiği kadını kaybetmekle yüzleşirler. Kierkegaard bu karakterlerin kayıplarıyla olan mücadelelerinde ne kadar güçlü kalabildiklerini gözlemler. Hayat her durumda ve her zaman yenilenebilir. Hayata karşı açık ve savunmasız olmak, acı çekebilmek, pişman olabilmek, bazı durumlarda erdemli bazı durumlarda ise erdemli olamamak bir başarısızlık değil, aksine içinde her daim umudu barındıran yinelemeye açık olmaktır. “Yineleme insan için sürekli devam eden ve asla tükenmeyen umuttur. Hatalarımız, yanlış seçimlerimiz, günahlarımız bir son değildir. Her şeyin nihai sonunu getirebilecek tek şey ölümdür. Ölüm anına dek insan için daima umut vardır.”³⁴

³⁴ John D. Caputo, *Kierkegaard, Heidegger, and the Foundering of Metaphysics*, International Kierkegaard Commentary; Fear and Trembling and Repetition, Ed: Robert L. Perkins, Mercer University Press, Georgia: 1993, s. 196.

KAYNAKÇA

- Akış, Yasemin. *Søren Kierkegaard'da Kaygı Kavramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2015.
- Aristoteles, Physics III, İngilizce'ye çeviren P.H. Wicksteed, Harvard University Press, Boston: 1957.
- Bârliba, Ionut- Alexandru. *Søren Kierkegaard's Repetition; Existence in Motion*, Volume 1, Issue 1, 2014, DOI: 10.5840/symposion2014113.
- Carlisle, Clare. *Kierkegaard's Philosophy of Becoming; Movements and Positions*, State University of New York Press, New York: 2005.
- Cauly, Oliver. *Kierkegaard*, Çev: Işık Ergüden, Dost Kitabevi, Ankara: 2006.
- Caputo John D., *Kierkegaard, Heidegger, and the Foundering of Metaphysics*, International Kierkegaard Commentary; Fear and Trembling and Repetition, Ed: Robert L. Perkins, Mercer University Press, Georgia: 1993.
- Eriksen, Niels Nymann. *Kierkegaardian Category of Repetition*, Ed. Niels Jørgen Cappelord- John Stewart, Kierkegaard Studies, Monography Series 5, New York: Walter de Gruyter: 2000.
- Garff, Joakim. *Søren Kierkegaard: A Biography*, Çev. Bruce H. Kirmmse, Princeton University Press, Princeton: 2007.
- Kierkegaard, Søren. *Gjentagelsen (Yineleme)* Søren Kierkegaard Skrifter elektronisk version, 2012.
- Frygt og Bæven (*Korku ve Titreme*) Søren Kierkegaard Skrifter elektronisk version, 2012.
 - *Philosophiske Smuler eller En Smule Philosophi (Felsefi Fragmanlar ya da Bir Parça Felsefe)* Skrifter elektronisk version, 2012.
 - *Sygdommen til Døden (Ölümcül Hastalık)*, Søren Kierkegaard Skrifter elektronisk version, 2012.
 - *The Concept of Anxiety*, İngilizce'ye çeviren Reidar Thomte, Princeton University Press, Princeton: 1980.
 - *Søren Kierkegaard's Papirer (Günlükler)1849*, Kopenhag: Gyldendal, 1968.
- Melberg, Arne. *Repetition; in the Kierkegaardian Sense of The Term*, Diacritics, Vol. 20, No. 3 (Autumn, 1990), John Hopkins University Press.
- Mooney, Edward F. *Introduction, Repetition and Philosophical Crumbs, Søren Kierkegaard*, Çev. Piety, M.G, Oxford University Press, 2009.
- Platon, *Parmenides*. İngilizce'ye çeviren R. E. Allen, Yale University Press, New Heaven: 1997.

"Modern Felsefenin Yeni Bir Kategorisi Olarak Kierkegaard'ın Yineleme Kavramı"
Yasemin AKIŞ YAMAN

Rosatti, Gabriel Guedes. *Constantin Constantius: The Activity of a Travelling Esthetician and How He still Happened to Pay for the Dinner*, Ed. Katalin Nun -Jon Stewart, Kierkegaard Research: Volume 17: Kierkegaard's Pseudonyms, Ashgate Publishing, Burlington: 2015.

Stack, G. J. *Kierkegaard and the Phenomenology of Repetition*. *Journal of Existentialism*, 7(26), 1996, 111-128.

Stewart, Jon. *Kierkegaard's Pseudonyms*, Kierkegaard Research: Volume 17, Ashgate Publishing, Burlington: 2015.

Taylor, Mark C. *Kierkegaard's Pseudonymous Authorship: A Study of Time and Self*, Princeton University Press, Princeton: 1975.